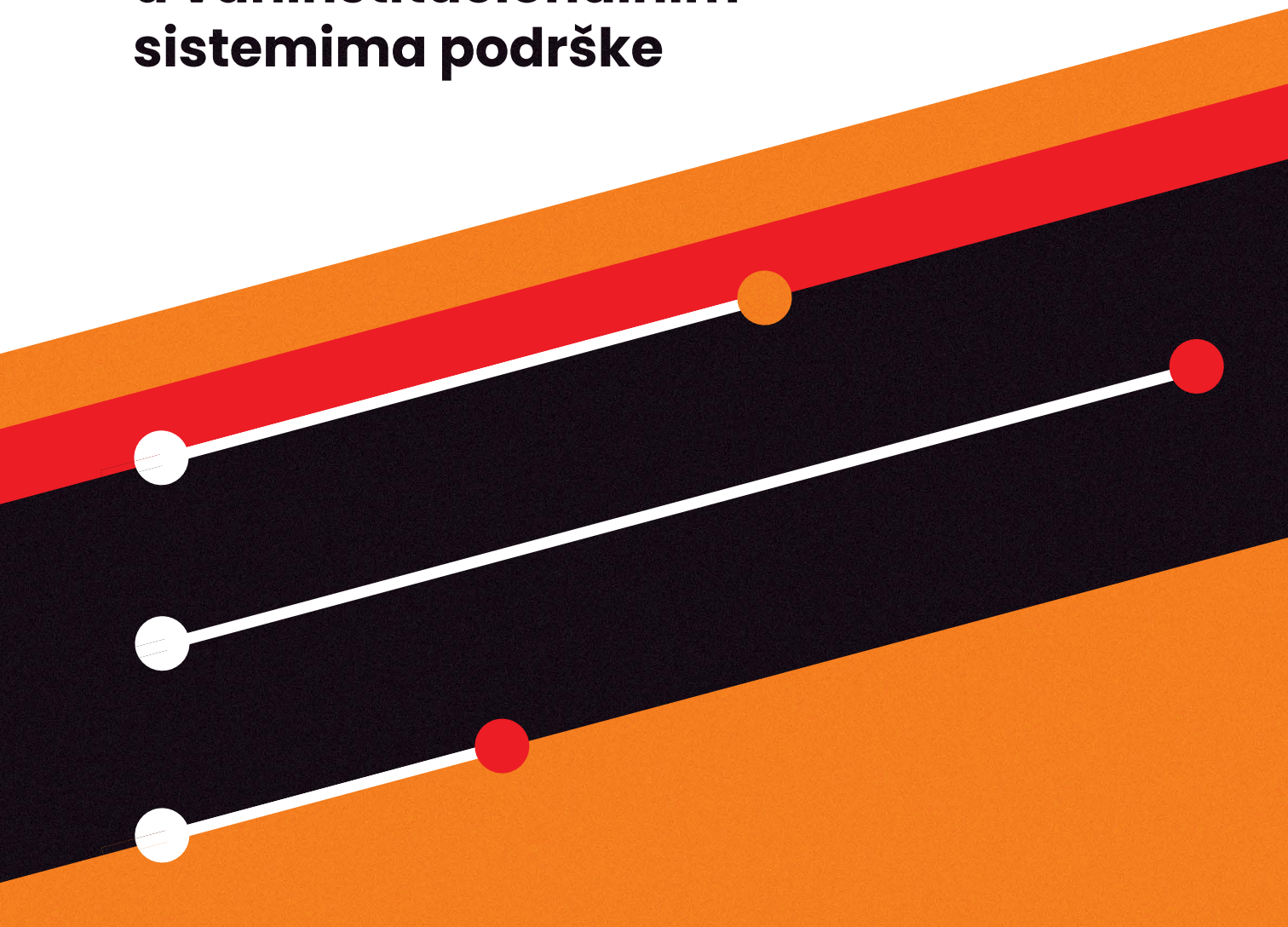

**Mapiranje rodno zasnovanog nasilja
učinjenog upotrebom informaciono
komunikacionih tehnologija
i psiholoških posledica
u vaninstitucionalnim
sistemima podrške**

Izdavač: ***Alternativni centar za devojke***

Autorke: **Anita Pantelić, Andrijana Kocić i Valida Hromadžić**

Konsultantkinja za psihološku analizu: **Ana Bukvić**

Likovna i grafička obrada: **Jelena Jaćimović**

Štampa: ***Copy studio***

Kruševac, 2021

Broj primeraka: 100

ISBN- 978-86-901024-1-9

**Mapiranje rodno zasnovanog nasilja učinjenog
upotrebom informaciono komunikacionih
tehnologija i psiholoških posledica
u vaninstitucionalnim sistemima podrške**

Sadržaj:

5 Uvod

10 Rezultati istraživanja

20 Psihološke posledice rodno zasnovanog nasilja učinjenog upotrebom IKT

26 Preporuke

28 Zaključak

29 Zaključak – prevod na engleskom jeziku

Pred vama se nalazi istraživanje koje problematizuje pitanje rodno zasnovanog nasilja (u daljem tekstu RZN) prema ženama koje je učinjeno upotrebom informaciono komunikacionih tehnologija (u daljem tekstu IKT) a koje je prijavljeno vaninstitucionalnim mehanizmima podrške ženama sa iskustvom nasilja; SOS centrima i Sigurnim ženskim kućama. Istraživanje je imalo za cilj da mapira prisutnost RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a u bazama podataka vaninstitucionalnih centara koji pružaju podršku ženama, dominantne oblike i digitalne platforme preko kojih se nasilje vršilo, korelaciju između počinitelja/ki nasilja, platformi putem kojih se nasilje vršilo i starosne dobi osobe koja je prijavila nasilje, kao i psihološke posledice/štetu koja je time prouzrokovana.

U istraživanju su učestvovali SOS centri i Sigurne ženske kuće; *Udružene žene Banja Luka* (Bosna i Hercegovina) (unitedwomenbl.org), *Fondacija lokalne demokratije Sarajevo* (Bosna i Hercegovina) (fld.ba), *Sigurna ženska kuća Podgorica* (Crna Gora) (szk.org.me), *Autonomna ženska kuća Zagreb* (Hrvatska) (www.azkz.net), *Udruženje žena Pešcanik Kruševac* (Srbija) (udruzenjepescanik.org), *SOS ženski centar Novi Sad* (Srbija) (sosns.rs). Iz potrebe za regionalnim pregledom stanja povodom pitanja RZN prema ženama a koje je učinjeno upotrebom IKT-a, zbog regionalnih sličnosti u funkcionisanju i načinima podrške/uslugama ženama sa iskustvom nasilja i saradnje ženskih organizacija u cilju prevencije i suzbijanja RZN generalno, primenjen je regionalni istraživački pristup.

Osnovu istraživanja čine podaci/prijave/obraćanja žena sa iskustvom nasilja SOS centrima i Sigurnim ženskim kućama koji su registrovani u 2019. godini a koji su putem online upitnika prikupljeni, a potom i podvrgnuti statističkoj analizi. Bezbednost ustupljenih podataka je tokom ovog istraživanja bila prioritet, sve informacije i podaci koji su ovim putem dobijeni bili su anonimizirani i čuvali su se i obrađivali na sigurnim digitalnim platformama.

Istraživanje je eksplorativnog tipa, te samo na osnovu njegovih rezultata ne bi trebalo donositi generalne zaključke i sudove. Njegova svrha je da posluži kao resurs za dalje analize fenomena RZN, pogotovo RZN prema ženama koje je učinjeno upotrebom IKT-a.

Temelj ovog istraživanja jeste fenomen rodno zasnovanog nasilja u relativno novom pojavnom obliku, korišćenjem/upotrebom IKT-a. Istanbulska konvencija (Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici)¹ je trenutno najobuhvatniji dokument koji na međunarodnom nivou reguliše pitanje nasilja nad ženama i koja definiše neke od ključnih pojmova koji su važni i za ovo istraživanje;

Nasilje nad ženama – predstavlja kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena, podrazumeva sve postupke na temelju pola koji dovode ili bi mogli dovesti do fizičke, seksualne, psihološke ili ekonomske štete ili patnje žene, uključujući pretnje takvim delima, prisiljavanje ili samovoljno lišavanje slobode, bilo da se događa u javnom ili privatnom prostoru.

Nasilje u porodici i partnersko nasilje – podrazumeva sva dela fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koji se javljaju u porodici, domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira na to da li počinitelj deli prebivalište sa “žrtvom” ili ne.

Rod – podrazumeva društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.

Rodno zasnovano nasilje nad ženama – nasilje koje je usmereno protiv žene jer je žena, ili koje nesrazmerno više utiče na žene.

---

¹ Republika Srbija je Istanbulsku konvenciju ratifikovala 2013. godine, vidi www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2246-13Lat.pdf

---

Prema saznanjima do kojih su došle autorke istraživanja, trenutno ne postoji opšteprihvaćena terminologija i definicija RZN prema ženama učinjenog upotrebom IKT-a. U upotrebi su pored termina RZN učinjeno upotrebom IKT-a i termini rodno zasnovano digitalno/online nasilje prema ženama, rodno zasnovano nasilje prema ženama u digitalnom okruženju/prostoru/sferi i sl.

Prema Evropskoj Agenciji za fundamentalna ljudska prava, RZN prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a je krovni termin koji se koristi da označi sve vrste štetnog i nezakonitog ponašanja prema ženama u digitalnom prostoru.²

U ovom istraživanju, termin rodno zasnovano nasilje prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a odnosi se na oblik nasilja protiv žena jer su žene ili koje nesrazmerno više utiče na žene, a koje je, delimično ili u potpunosti, počinjeno, potpomognuto ili pogoršano upotrebom IKT-a (poput upotrebe mobilnih telefona, pametnih telefona, interneta, društvenih mreža, digitalnih platformi ili e-maila).

Rodno zasnovano nasilje prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a može se povezati sa iskustvima nasilja u stvarnom/realnom okruženju, a može biti i samo u digitalnom okruženju/prostoru. Može uključivati pretnje, uznemiravanje, vređanje, uhođenje ili podsticanje na nasilje, neželjene, uvredljive ili seksualno eksplicitne e-poruke ili poruke, seksualne ucene, prisiljavanje osobe na gledanje seksualno eksplicitnog materijala, deljenje odnosno objavljivanje privatnih slika ili snimaka seksualno eksplicitnog sadržaja bez pristanka (tzv. osvetnička pornografija) ili postavljanje navedenih sadržaja na sajtove.

RZN prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a može se prepoznati u tradicionalnim (fizičko, psihološko, ekonomsko i seksualno) oblicima nasilja. Zbog sadržaja objavljenog na internetu može biti ugrožen društveni status, duševni mir, bezbednost ili egzistencija osobe i zbog toga se ne sme zanemariti mogućnost da se ovaj oblik nasilja odrazi na mentalno zdravlje odnosno da rezultira psihološkom štetom za osobu koja je pretrpela nasilje. Zbog toga će u ovom radu jedan deo biti posvećen analizi psiholoških

---

² eige.europa.eu/gender-based-violence/cyber-violence-against-women

---

posledica koje su nastale kao rezultat RZN učinjenog upotrebom IKT-a, a koje se mogu odraziti na svakodnevni život i funkcionisanje osobe.

U poslednjih nekoliko godina u državama članicama EU i SAD bilo je više registrovanih slučajeva objavljivanja seksualno eksplicitnog sadržaja bez pristanka, većinom žena, zbog kojih su mnoge počinile samoubistvo.³ Sve je više istraživanja koja dovode u korelaciju RZN učinjeno upotrebom IKT-a i psihološku štetu koja nastaje prouzrokovana tim, a to se posebno odnosi na aktivistkinje i novinarkе.⁴ Takođe, zbog toga što se u digitalnom prostoru osećaju nebezbedno i izloženo raznim oblicima nasilja, mnoge žene odustaju od svog javnog/digitalnog angažmana, što je takođe jedna od posledica RZN učinjenog upotrebom IKT-a.⁵

Brojna istraživanja, kao i nalazi u ovom, ukazuju na osujećenost žena zbog činjenice da nadležni organi svaku pojedinačnu komunikaciju na internetu tretiraju kao zaseban čin, a zanemaruju kumulativni uticaj zlostavljanja. Kultura okrivljavanja žrtava i dalje postoji, posebno u slučajevima osvetničke pornografije, što upućuje na nedostatak razumevanja i duboko ukorenjenu mizoginiju. Ti neprimereni sistemski odgovori mogu se delom pripisati lažnoj dihotomiji između nasilja nad ženama u digitalnom prostoru i izvan njega, što rezultira time da nadležne institucije zanemaruju i potcenjuju štetu koja nastaje usled nasilja nad ženama u digitalnom prostoru, a iskustva „žrtava“ smatraju „incidentima“, a ne obrascima ponašanja nastalim i primenjivanim tokom vremena.

Prema brojnim stručnjacima RZN nasilje u digitalnom prostoru i izvan njega treba smatrati jednom celinom: istraživanje sprovedeno u Ujedinjenom Kraljevstvu pokazuje da je u više od polovine slučajeva (54 %) uhođenja na

3 eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls

4 www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-6/

5 [webfoundation.org/2020/11/the-impact-of-online-gender-based-violence-on-women-in-](https://webfoundation.org/2020/11/the-impact-of-online-gender-based-violence-on-women-in-public-life/)

[public-life/](https://webfoundation.org/2020/11/the-impact-of-online-gender-based-violence-on-women-in-public-life/)

---

internetu prethodio prvi susret u stvarnim okolnostima. Primera radi, slučajevi u kojima je reč o uhođenju partnera ili bivšeg partnera u digitalnom prostoru slede iste obrasce kao i uhođenje izvan digitalnog prostora, te se stoga isto tako smatraju partnerskim nasiljem koje je samo potpomognuto upotrebom tehnologije.⁶

Prema istraživanju Svetske zdravstvene organizacije svaka treća žena je doživela neki oblik nasilja tokom svog života, a zahvaljujući opštem fenomenu digitalizacije, procenjuje se i da je svaka deseta žena od svoje 15. godine doživela neki oblik RZN učinjenog upotrebom IKT-a.⁷

Zbog toga što pristup internetu utiče na kvalitet života i sve se više posmatra kao temeljno ljudsko pravo, od presudne važnosti je da digitalni javni prostor bude sigurno, bezbedno i podržavajuće mesto za sve, posebno za žene i devojčice.

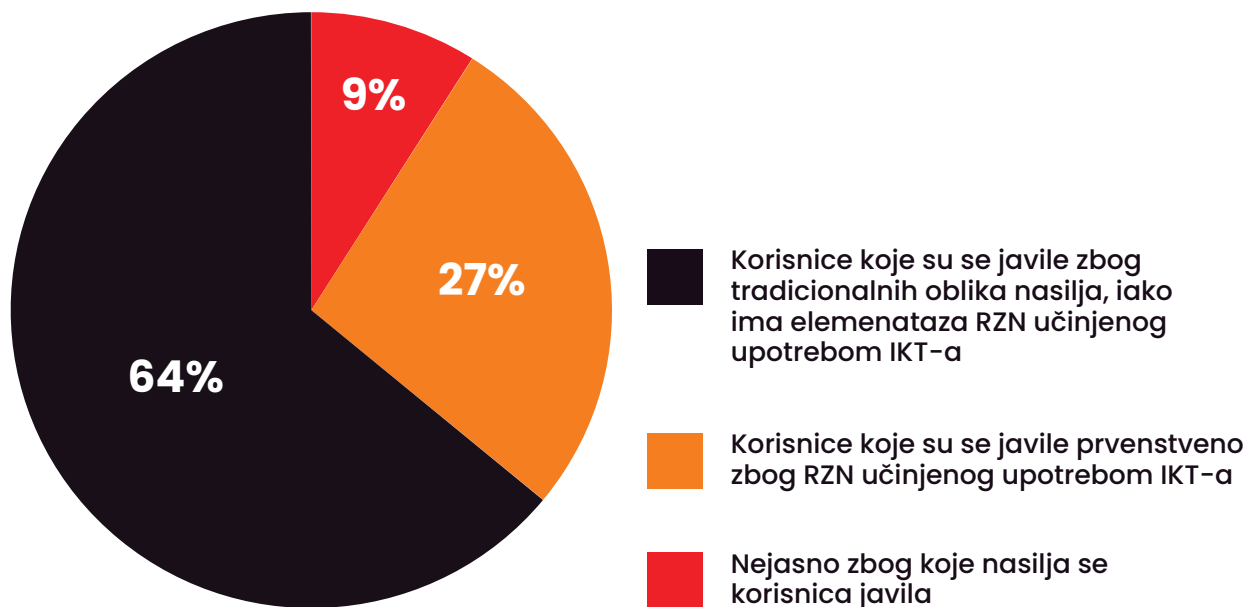
---

6 eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls

7 www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women

PREGLED REZULTATA ISTRAŽIVANJA

SOS službe i Sigurne ženske kuće su za potrebe ovog istraživanja ustupile ukupno 764 slučaja iz njihove evidencije za 2019. godinu. Od tog ukupnog broja ustupljenih slučajeva, a koji su imali elemente rodno zasnovanog nasilja prema ženama učinjenog upotrebom IKT-a, u 64% slučajeva žene su se obraćale mehanizmima podrške zbog tradicionalnih oblika nasilja (fizičko, ekonomsko, psihološko, seksualno). U 27% su se obraćale prvenstveno zbog rodno zasnovanog nasilja koje je učinjeno upotrebom IKT-a, a u 9% nije bilo moguće razlučiti koji je povod za obraćanje mehanizmu podrške, tradicionalni oblici nasilja ili RZN učinjeno upotrebom IKT-a. Kada se paralelno dešavaju različiti oblici nasilja, sa sličnim mehanizmom njihovog vršenja i posledicama, bilo da su oni prepoznati i imenovani ili ne, u iskustvu preživelih se oni mogu preplitati dobijajući na važnosti iz različitih razloga u različito vreme, te se apsolutna i precizna distinkcija u okviru kontinuuma nasilja može napraviti samo „veštački“ radi analize u istraživačke svrhe.

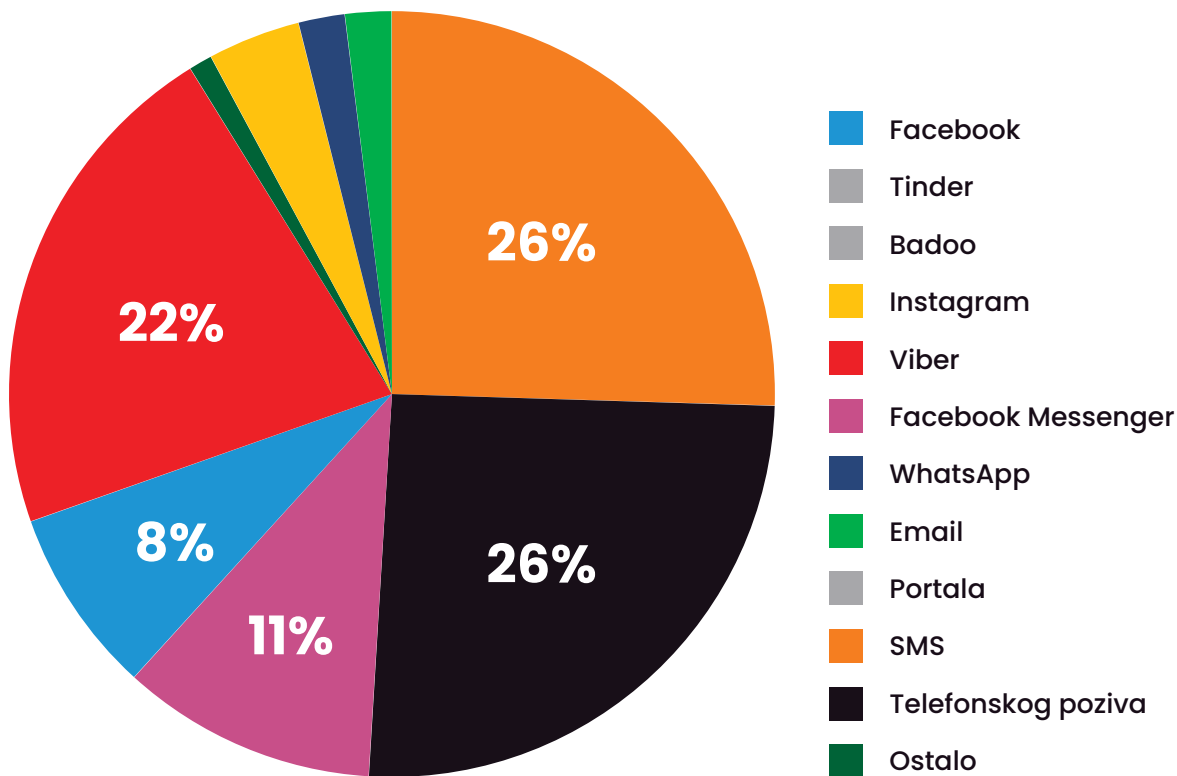

Prisutnost RZN prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a u evidenciji SOS centara i Sigurnih ženskih kuća je sledeća; od ukupnog broja slučajeva kod kojih je bilo i elemenata RZN učinjenog upotrebom IKT-a (558), u 91% slučajeva RZN prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a je prepoznato i zabeleženo, dok u 9% slučajeva nije prepoznato i zabeleženo iako je bilo elemenata što je evidentno iz opisa slučaja.

Statistika koja je u nastavku predstavljena odnosi se na ukupan broj slučajeva (558) kod kojih je bilo i elemenata RZN učinjenog upotrebom IKT-a.

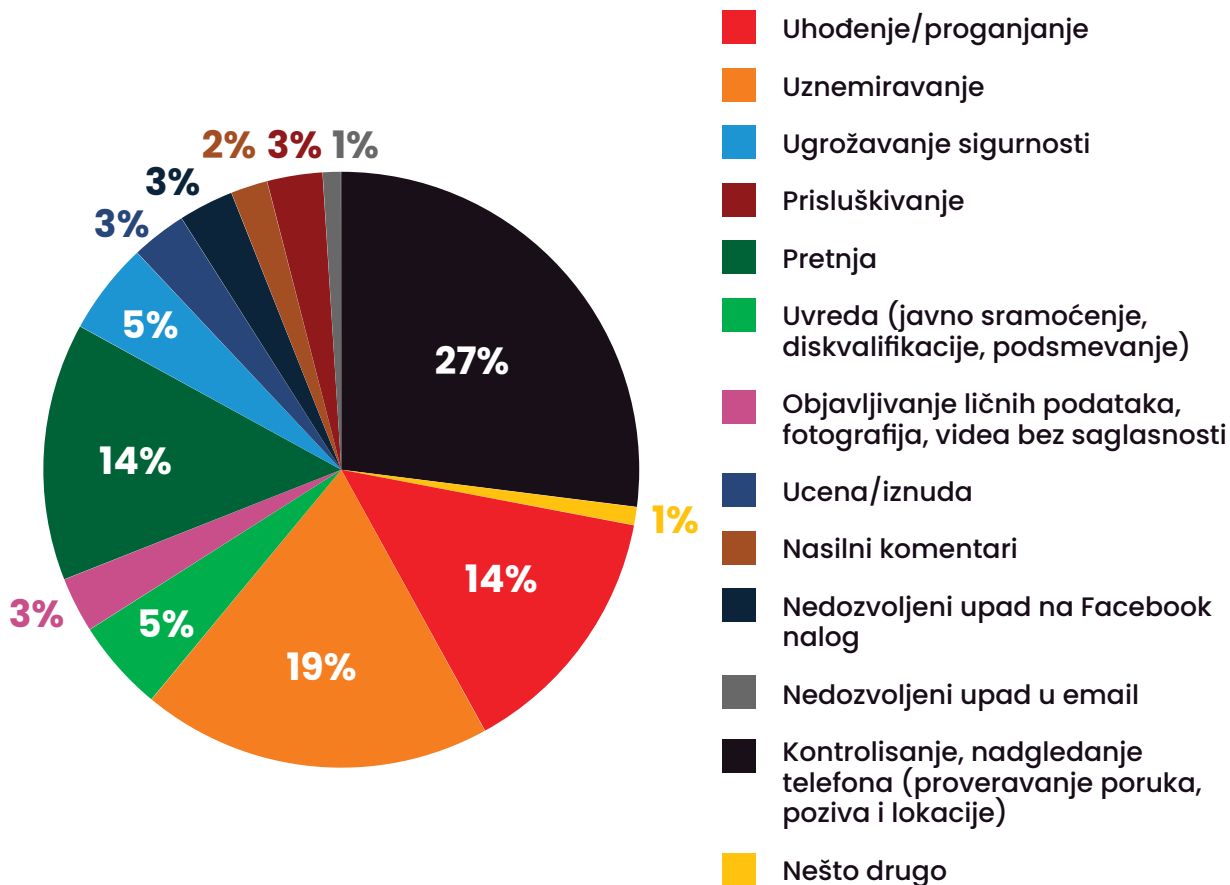
Najčešće platforme za vršenje RZN prema ženama upotrebom IKT-a u ovim slučajevima su: telefonski poziv 26%, SMS 26%, Viber 22%.

RZN učinjeno upotrebom IKT-a, a izvršeno putem:

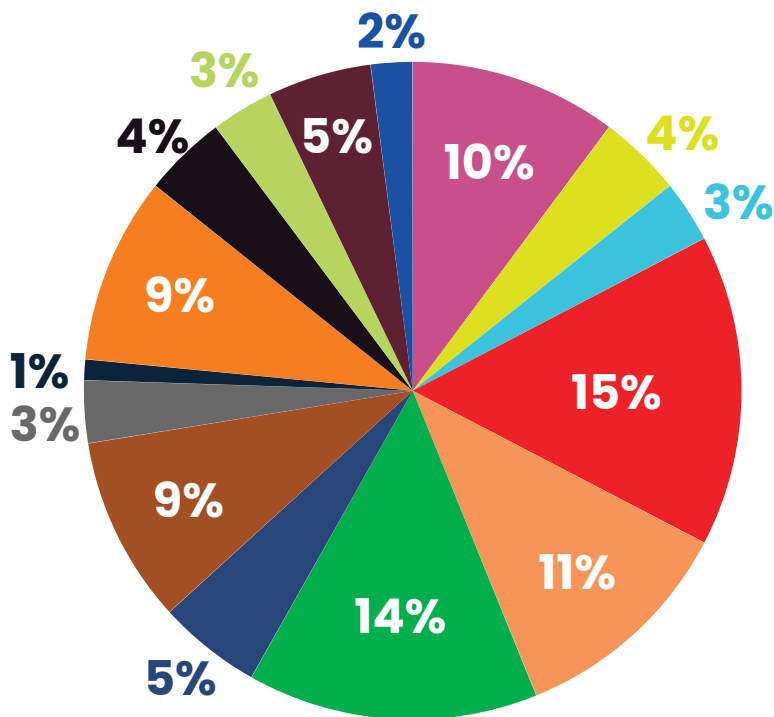
Dominantni **oblici RZN učinjenog upotrebom IKT-a** su: kontrolisanje/ nadgledanje telefona (proveravanje poruka, poziva i lokacije) u 27% slučajeva, uznemiravanje (19%), uhođenje/proganjanje (14%) i pretnje (14%).

Oblik/ci koji su zabeleženi u navedenim slučajevima:

Nakon preživljenog RZN učinjenog upotrebom IKT-a, osobe koje su izvestile o nasilju su svoje **stanje/osećanja** opisale na sledeći način: njih 15% nervozno/ uznemireno, 14% uplašeno (kao da će se nešto dogoditi), 10% je izrazilo potrebu sa ljudskom podrškom i 9% se osećalo povređeno.

Nakon preživljenog online nasilja, korisnice su svoje stanje opisale na sledeće načine:

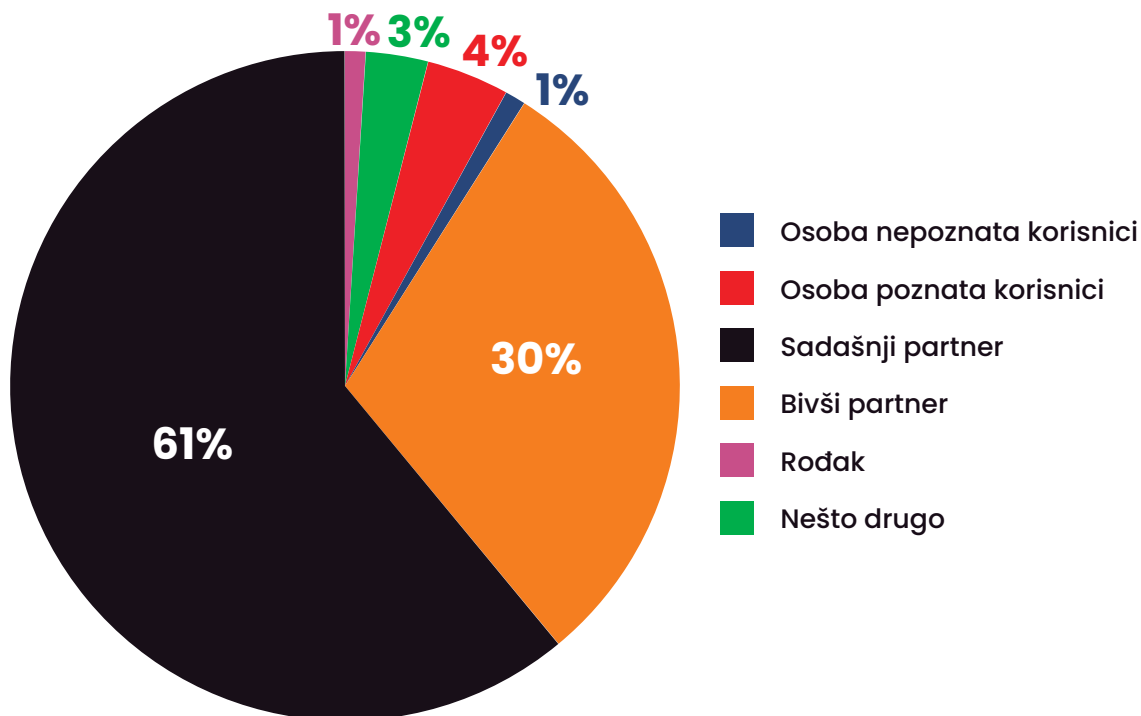

Usamljeno	Osećala je ubrzano disanje ili rad srca (npr. lupanje ili preskakanje)
Izolovano od drugih	Teško joj je bilo da se opusti
Tužno	Bilo joj je lako da se iznervira
Nervozno, uznemireno	Uvređeno - stavovi, mišljenja, vrednosti, uverenja...
Zabrinuto	Povređeno - emocije
Uplašeno, kao da će se nešto dogoditi	

Kada se o počiniteljima/kama nasilja radi, u 61% slučajeva **počinitelji** su bili muškarci u svojstvu sadašnjih partnera, u 30% bivši partneri i u 9% je u pitanju neko drugi (mama, brat, komšije, sveštenik, rođak, svekrva, ili nepoznate osobe).

Odnos korisnice s počiniteljem/kom:

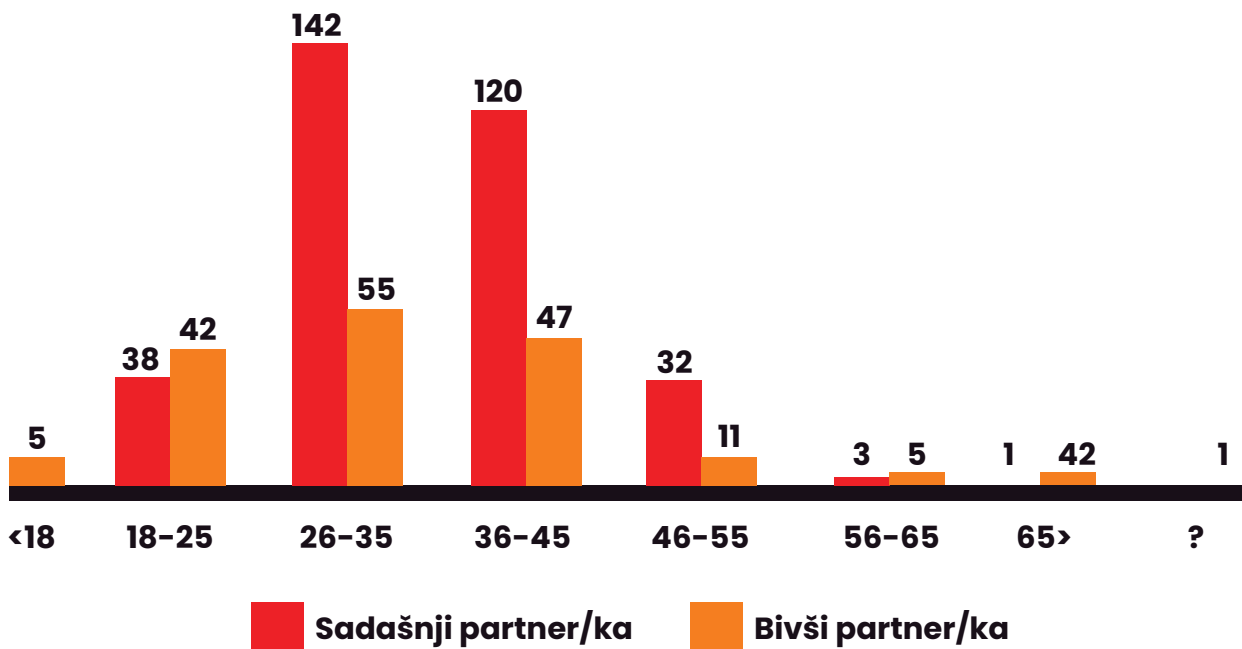
Starosna dob i odnos sa počiniteljem nasilja, dominantni oblici i platforme putem kojih je vršeno nasilje.

U starosnoj dobi od 18 do 25 godina: sadašnji partner se u 43% javlja kao počinitelj nasilja, bivši partner u 45%, neko drugi u 12%.

U starosnoj dobi 26–35: sadašnji partner se u 69% javlja kao počinitelj nasilja, bivši partner u 26%, neko drugi u 5%.

U starosnoj dobi 36–45: sadašnji partner se u 68% javlja kao počinitelj nasilja, bivši partner u 27%, neko drugi u 5%.

Bivši/sadašnji partner kao počinitelj u odnosu na dob korisnica:

Starosna dob osobe koja je prijavila nasilje i digitalne platforme putem kojih je vršeno RZN nasilje prema ženama upotrebom IKT-a:

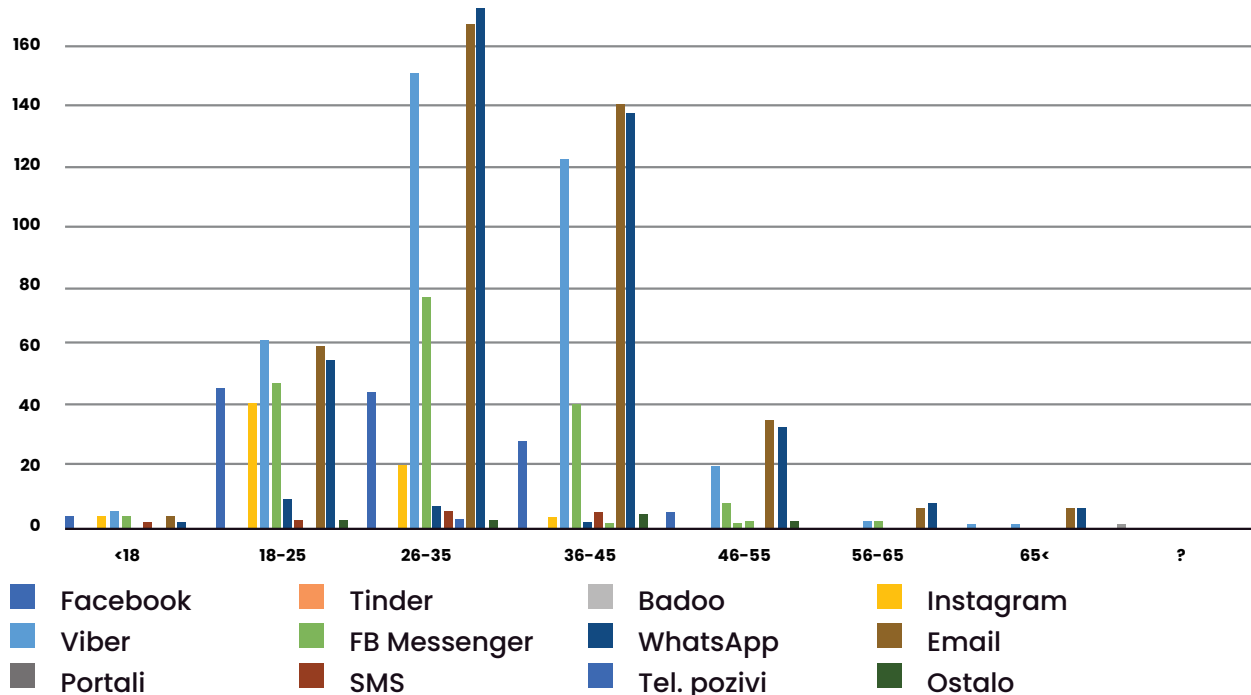
Cilj je bio utvrditi dominantnost platformi putem kojih je nasilje vršeno u odnosu na starosnu dob osobe koja je prijavila nasilje. Nalazi su sledeći:

U starosnoj dobi 18-25: u 19% slučajeva nasilje je vršeno putem Vibera, SMS-a u 18% i telefonskim pozivom u 17% slučajeva.

U starosnoj dobi 26-35: u 26% slučajeva nasilje je vršeno putem SMS, telefonskim pozivom u 26% i Viberom u 23% slučajeva.

U starosnoj dobi 36-45: u 29% slučajeva nasilje je vršeno putem SMS, telefonskim pozivom u 28% i Viberom u 25% slučajeva.

Platforme na kojima je RZN učinjeno upotrebom IKT-a u odnosu na dob korisnice:

Oblici: RZN učinjenog upotrebom IKT-a i starosna dob osobe koje je izvestila o nasilju

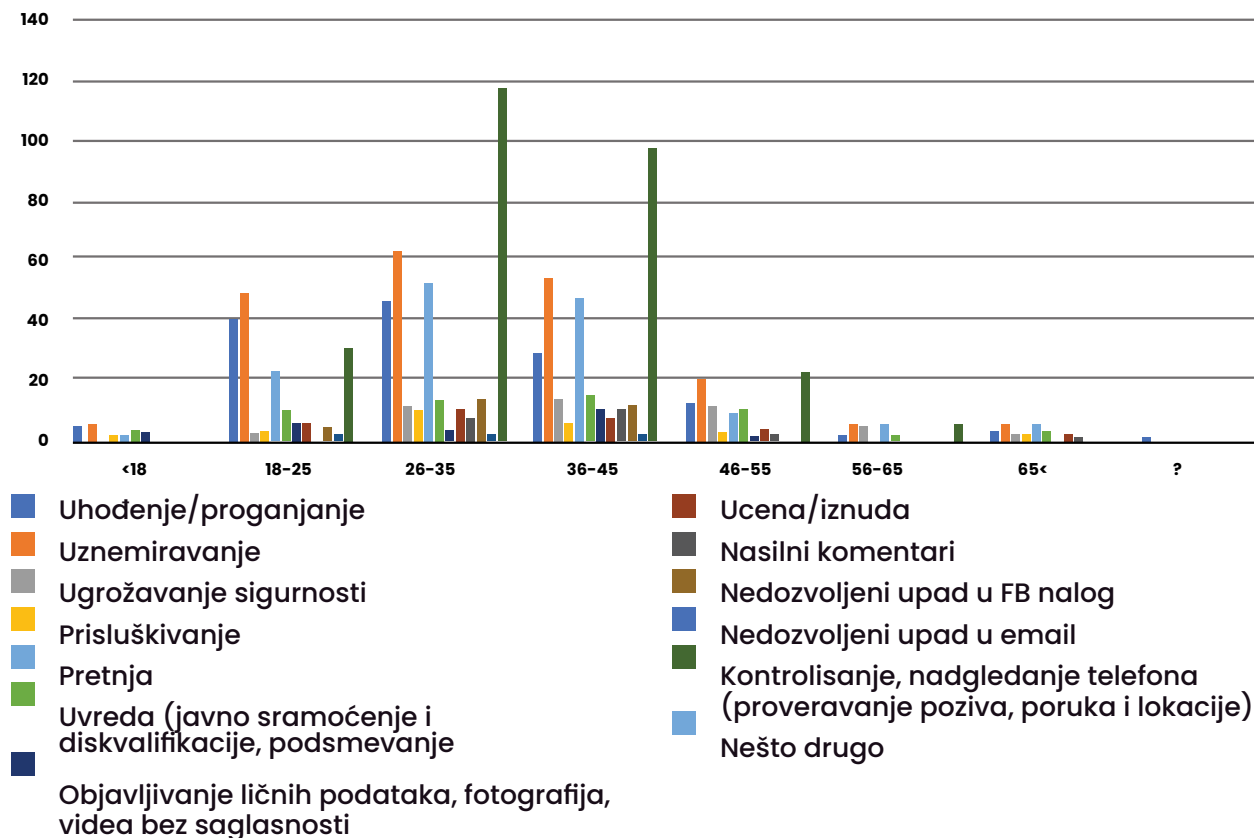
U starosnoj dobi 18-25: uznemiravanje 27% slučajeva, uhođenje/proganjanje 23% slučajeva, kontrolisanje, nadgledanje telefona (proveravanje poruka, poziva i lokacije) 17% slučajeva.

U starosnoj dobi 26-35: kontrolisanje, nadgledanje telefona (proveravanje poruka, poziva i lokacije) 33% slučajeva, uznemiravanje 18% slučajeva, pretnja 15% slučajeva.

U starosnoj dobi 36-45: kontrolisanje, nadgledanje telefona (proveravanje poruka, poziva i lokacije) 32% slučajeva, uznemiravanje 18% slučajeva, pretnja 16% slučajeva.

Oblici RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a u odnosu na dob korisnice:

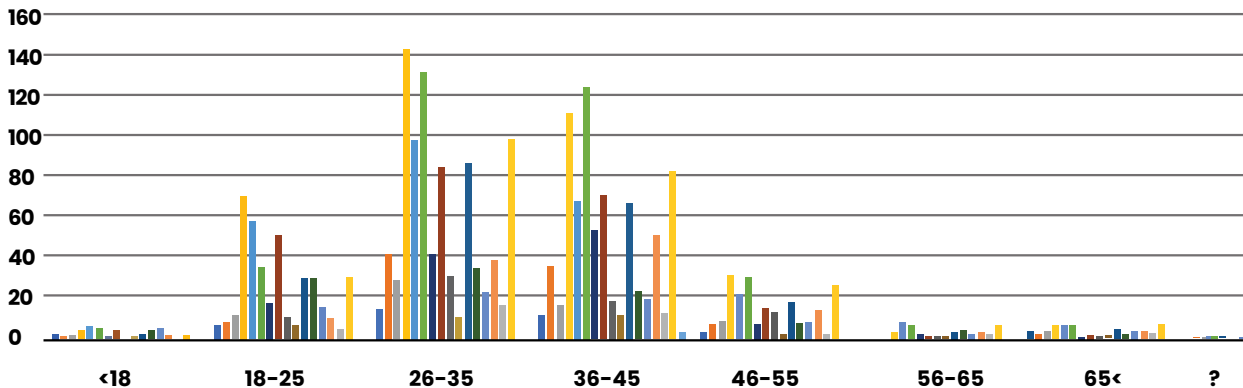
Opis stanja nakon preživljenog RZN prema ženama učinjenog upotrebom IKT-a:

U starosnoj dobi 18-25: nervozno/uznemireno 18%, zabrinuto 15% i uplašeno (kao da će se nešto dogoditi) 9%.

U starosnoj dobi 26-35: nervozno/uznemireno 15%, uplašeno (kao da će se nešto dogoditi) 14%, zabrinuto 11% i potreba za ljudskom podrškom 11%.

U starosnoj dobi 36-45: uplašeno (kao da će se nešto dogoditi) 16%, nervozno/uznemireno 14%, potreba za ljudskom podrškom 11%.

Stanja nakon preživljenog RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a u odnosu na dob korisnice:

■ Usamljeno	■ Izolovano od drugih
■ Tužno	■ Nervozno, uznemireno
■ Zabrinuto	■ Uplašeno, kao da će se nešto dogoditi
■ Osećala je ubrzano disanje li rad srca (npr. lupanje ili preskakanje)	■ Teško joj je bilo da se opusti
■ Povređeno - emocije	■ Uvređeno - stavovi, mišljenja, vrednosti, uverenja
■ Postideno	■ Neprijatno
■ Beznadežno	■ Bespomoćno
■ Nešto drugo	■ Potreba za podrškom (humanom/ljudskom)

S obzirom da je cilj ovog istraživanja bio da se utvrdi direktna veza, odnosno psihološka posledica/šteta koja je prouzrokovana RZN prema ženama učinjenim upotrebom IKT-a, u ovom delu se analiziraju slučajevi koji su prijavljeni centrima za podršku prvenstveno zbog RZN učinjeno upotrebom IKT-a, a to je bilo nedvosmisleno i evidentno u 148 slučajeva (27%) od ukupnog broja slučajeva.

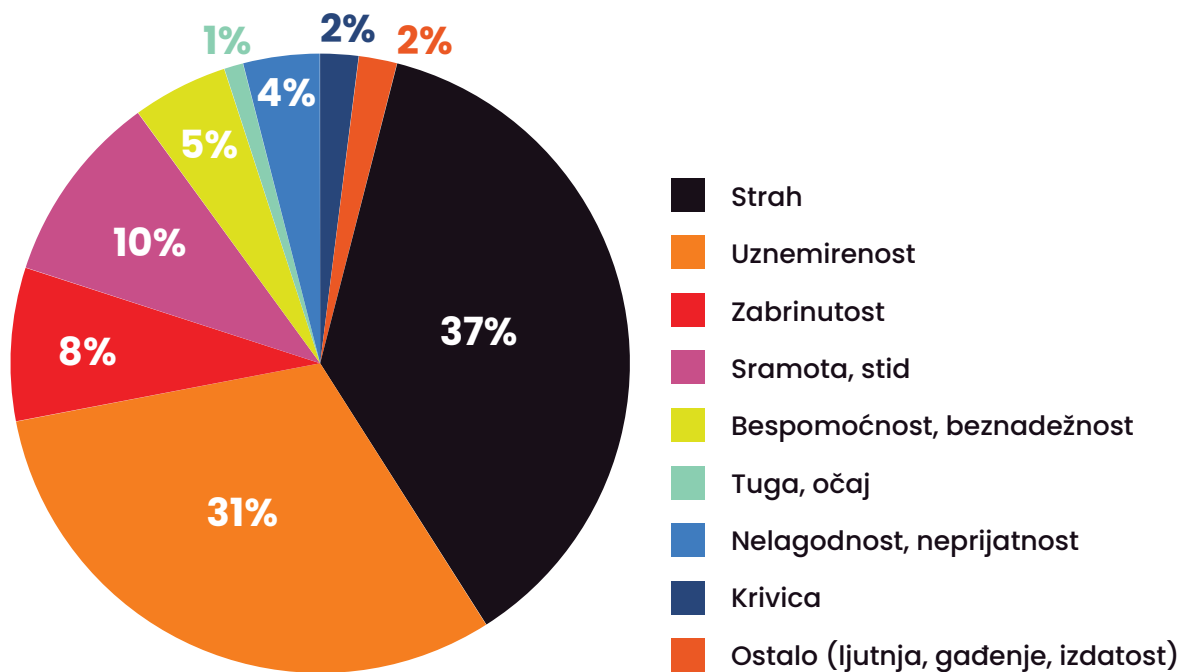
Imajući u vidu 148 slučajeva (27%) RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a, a analizirajući opise slučajeva koje su dostavile Sigurne ženske kuće, odnosno SOS centri, na slici ispod su predstavljena emocionalna stanja koja su korisnice najčešće opisivale kao posledicu pretrpljenog nasilja.

Psihološke posledice rodno zasnovanog nasilja učinjenog upotrebom IKT-a

Analizirano je 148 opisa slučajeva iz uzorka u kojima je dominantni razlog prijavljivanja nasilja specijalizovanim službama za podršku ženama koje su preživele nasilje bilo RZN učinjeno upotrebom IKT-a. Psihološke posledice preživljenog RZN prema ženama učinjenog upotrebom IKT-a po svom kvalitetu i intenzitetu nalikuju na posledice drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, često se javljaju udruženo sa njima, i u velikoj meri destabilizuju mentalno zdravlje onih koje ga preživljavaju. Uvidaju se i specifičnosti, pre svega u strategijama prevladavanja, budući da se nasilje u digitalnom prostoru može desiti bilo kad i bilo gde i trajati kontinuirano uz mogućnost stalne reviktimizacije i gubitka privatnosti.

Osećanja nakon preživljenog RZN upotrebom IKT

Dominiraju osećanja straha i uznemirenosti koja zajedno čine više od 2/3 izraženih osećanja (68%). Za njima slede različite manifestacije osećanja stida/postiđenosti i srama/ sramote/ posramljenosti (10%), a potom i osećanje zabrinutosti (8%). Iako nisu u velikoj meri izražena osećanja krivice, tuge, očaja, bespomoćnosti, beznadežnosti, izdatosti, gađenja, neprijatnosti i ljutnje, ona su očekivano prisutna. Spekatar realnih doživljenih emotivnih stanja može biti znatno obimniji od izraženog što je posledica činjenice da su opisi stanja u istraživanju dobijeni indirektno.

Ispoljena osećanja i stanja imaju pretežno elemente:

1. stresnih manifestacija nakon preživljene traume
2. anksioznih stanja
3. stanja iz depresivnog spektra

U nastavku slede objašnjenja kako ta stanja i osećanja treba razumeti:

1. Traumatska stanja i psihološke manifestacije se odnose na reakcije izbegavanja, pojačane pobuđenosti i nametanja.

Reakcije izbegavanja obuhvataju: izbegavanje misli, osećanja, mesta (digitalnog prostora) i osoba koje podsećaju na traumu, povlačenja iz kontakata, kao pokušaje zaštite od teških osećanja:

Primer 1: *Promenila je broj telefona, izbrisala naloge sa društvenih mreža.*

Primeri **pojačane pobuđenosti** se odnose na smetnje vezane za spavanje,

---

osećaj napetosti i pritiska, teškoće u koncentraciji i intenzivne reakcije straha koje su nesrazmerne povodu – na neznatne spoljašnje nadražaje mogu nastati prenaplašene reakcije praćene strahom i uznemirenošću.

Primer 2: Kad ide ulicom, okreće se, kad zazvoni telefon potpuno se 'zamrzne', teško ostvaruje kontakt sa ljudima, nema poverenja ni u koga.

Primer 3: Korisnica je bila pod velikim stresom kada je smeštena u sklonište, počinjala je da se tresu pri samom pominjaju njega (nasilnika).

Primer 4: N.N. proganja bivši partner s kojim je prekinula pre dva meseca, stalno je zove i šalje poruke na telefon i društvene mreže. Kao posledice navodi: lošu koncentraciju za spremanje ispita, stalni osećaj zabrinutosti i nervoze, isprekidan san.

Osnovna karakteristika stanja psihološke traume je stalno **ponovno proživljavanje** traumatskog događaja koji se nameće bez kontrole osobe kroz jaka i živa sećanja u budnom stanju ili u snu, gde se osoba ponaša kao da upravo ponovo proživljava stresni događaj i doživljava strah i druge snažne emocije.

Primer 5: N.N. je konstantno uznemirena, uplašena, sanja da je on (bivši partner) objavio fotografije, oseća nemir u grudima kad god joj stigne poruka ili zazvoni telefon....

2. Osnovu **spektra anksioznih stanja** čine osećanja straha i anksioznosti različitog intenziteta (od strepnje, zebnje, uznemirenosti, preko osećanja straha do panike). Osećanje straha odnosi se na neposrednu opasnost, a uznemirenosti i anksioznosti na iščekivanje opasnosti u budućnosti. Spektar uključuje i panične napade koji su u osnovi napadi straha do kojih dolazi iznenadno i bez kontrole osobe, traju nekoliko minuta, a onda postepeno umanjuju svoj intenzitet. Često su prisutni fizički simptomi koji prate strah, kao što su ubrzano disanje, ubrzan rad srca, drhtanje, preznojavanje, nestabilnost nogu. U trenutku najjačeg straha osoba obično ima utisak da je u neposrednoj opasnosti i da je životno ugrožena, da će se npr. ugušiti, doživeti srčani napad,

---

onesvestiti. Opažena razlika između psiholoških posledica nasilja koje je posredovano tehnologijom i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja je ta **što je okidač za strah tehnologija, npr. svaki zvuk koji označava da je stigla poruka može pokrenuti napad panike.**

Primer 1: Korisnica je trpela psihičko i online nasilje od strane bivšeg partnera, koji je putem komunikacionih sredstava nastavio kontrolisati (...). Korisnica je imala niz psiholoških posledica kao što su nedovoljna koncentracija, napadi panike, izloženost stresu, gubitak apetita i sna, smanjena tolerancija, razdražljivost.

Primer 2: N. N. ne zna šta se nalazi na snimku, ali ipak strahuje da nešto može da se dogodi. Često se okreće oko sebe i gleda da li je neko prati i snima, ubrzava korak...

3. Depresivni spektar stanja i osećanja karakteriše prisutnost tuge, razočaranja, usamljenosti, beznada, nedostatak vere u sebe i osećaj krivice i niže vrednosti. Ukoliko ova stanja traju veoma dugo, ozbiljno narušavaju kvalitet života, iscrpljuju i vode ka udaljavanju od izvora podrške.

Primer 1: Nakon što je odbila školskog druga koji joj je izjavio ljubav, on počinje da joj pretil, upada u Facebook nalog, šalje poruke, sramoti montiranim slikama koje deli na društvenim mrežama. Očajna je, uplašena, izgubila je samopouzdanje, povukla se u sebe, ne izlazi, isključila je privatni život.

Primer 2: N.N je žrtva nasilja od strane bivšeg partnera u vidu proganjanja na društvenim mrežama, slanja vulgarnih poruka, izrugivanja. Ne uspijeva se nositi sa emocijama, nema s kim da podijeli kako se osjeća.

Primer 3: N.N. je izložena nasilju od strane njenog bivšeg vanbračnog partnera koji vređa nju i zajedničkog sina u javnosti preko društvenih mreža (...) i šalje mejlove njenim kolegama. Ona navodi da nema mira, da nije u stanju da radi, ne može da spava, ne može da se opusti, oseća se istrošeno, izmoreno, depresivno i bespomoćno.

Kada posmatramo **strategije prevladavanja**, odnosno nošenja sa RZN učinjenim upotrebom IKT-a, primetno je da je većina korisnica koristila više strategija prevladavanja.

Iako nam dizajn istraživanja ne omogućava da sa sigurnošću odredimo i kvantifikujemo strategije prevladavanja koje žene koriste isključivo u situacijama RZN učinjenog upotrebom IKT-a, budući da se oblici preživljenog nasilja prepliću i da su podaci pribavljeni na osnovu iskaza korisnica SOS centara i Sigurnih ženskih kuća tako da su sve žene iz uzorka koristile strategije iz domena javnog, možemo na osnovu dobijenih podataka izvući opšte zaključke.

Strategije prevladavanja iz domena privatnog su one koje se primenjuju u izolaciji i uključuju pokušaje da se na nasilje odgovori kroz prilagođavanje i otpor: promena ponašanja u skladu sa očekivanjem nasilnog partnera, pregovor sa njim, blokiranje nasilnika ili korišćenje mehanizama zaštite koje društvene mreže nude, promena broja telefona, ograničavanje svog kretanja, prekidanje, izbegavanje ili intenziviranje socijalnih kontakata uključujući i one u digitalnom prostoru, menjanje drugih svakodnevnih obrazaca ponašanja u cilju ostvarivanja veće bezbednosti. Najčešća strategija prevladavanja u ovom kontekstu bila je prekid onlajn kontakta sa nasilnikom.

Primer 1: Izbjegava da koristi FB, rekla je drugaricama da je ne taguju na fotografijama. Ne ide sama, ne izlazi u grad, ne javlja se na nepoznate brojeve.

Strategije prevladavanja iz domena javnog uključuju posezanje za institucijama društva koje pružaju pomoć i podršku osobama koje preživljavaju nasilje, pravnim sistemom i neformalnim mrežama društvene podrške: traženje emotivne i praktične podrške od svog okruženja i službi u zajednici, prijavljivanje nasilja, preseljenje i slično. Zbog karakteristika uzorka koji je u celosti sastavljan od opisa slučajeva u kome su preživele koristile vaninstitucionalne mehanizme podrške, u svim slučajevima je korišćena najmanje jedna strategija prevladavanja iz domena javnog.

Primer 1: N.N. žrtva je proganjanja od strane bivšeg partnera, prijetnji na društvenim mrežama i putem SMS poruka. Navodi da je sve poruke sačuvala i prijavila prijetnje policiji.

Nalazi ukazuju na to da psihološki uticaj RZN prema ženama učinjenog upotrebom IKT-a pretežno uključuje pojave iz stresno-traumatskog, anksioznog i depresivnog spektra. Kako bi se prilagodile, osobe sa iskustvom nasilja su morale uneti velike izmene u svoj socijalni život i modifikovati uobičajene dnevne aktivnosti. Kao tipične strategije prevladavanja izdvojilo se traženje podrške i izbegavanje.

Nasilje učinjeno upotrebom IKT-a ima efekat učutkivanja na žene s obzirom na to da često dovodi do napuštanja profila i promene načina korišćenja društvenih mreža i interneta, ali i do suženog prostora za dobijanje podrške. Iako je povlačenje logična i smisljena kratkoročna strategija prevladavanja i zaštite, ne predstavlja rešenje (kao što za vršnjačko ili partnersko nasilje nije rešenje povlačenje iz javnog prostora), ona često vodi samocenzuri, ometa pristup informacijama i vodi ka društvenoj isključenosti.

Preporuke

1. U domenu javnih politika RZN nad ženama i devojčicama učinjeno upotrebom IKT-a prepoznati i imenovati kao oblik nasilja nad ženama i devojčicama.
2. Obratiti posebnu pažnju na fenomen RZN učinjenog upotrebom IKT-a prilikom **kreiranja politika** u sferi prevencije i zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja, kao i **praćenja efekata usvojenih politika, mera i procedura** zaštite od nasilja, kako bi žene koje su preživele RZN učinjeno upotrebom IKT-a imale **efikasan pristup službama u zajednici** koje pružaju podršku i zaštitu i kako bi se odgovorilo na **međunarodne obaveze** koje su države preuzele u oblasti prevencije nasilja prema ženama.
3. **Unaprediti sistem redovnog prikupljanja i obrade relevantnih statističkih podataka** o slučajevima svih vidova nasilja tako da uključuje rodno zasnovano nasilje prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a, kao i mehanizme prikupljanja i razmene podataka između svih relevantnih aktera u sistemu zaštite, uključujući specijalizovane službe za podršku ženama, kako bi se omogućila analiza rasprostranjenosti i karakteristika fenomena, kao i praćenje intervencija pružanja pomoći, podrške i zaštite.
4. Državne institucije, agencije, nezavisna i regulatorna tela bi trebalo da ažuriraju svoje definicije nasilja tako što će uvesti i RZN učinjeno upotrebom IKT-a nad ženama i devojčicama kao oblik nasilja, ili makar apostrofirati postojanje mizoginije u digitalnom prostoru.
5. Podizanje svesti građana i informisanje javnosti o konceptu poštovanja ljudskih prava u digitalnom prostoru kako žene i devojčice ne bi izbegavale ovaj prostor zbog straha od doživljavanja nasilja.
6. Kako bi se unapredili sistemski odgovori na RZN učinjeno upotrebom IKT-a, trebalo bi uvesti edukaciju javnih službenika, posebno osoblja

---

policije, tužilaštva i sudstva o RZN učinjenom upotrebom IKT-a nad ženama i devojkicama iz perspektive rodних politika.

7. Ojačati kapacitete vaninstitucionalnih mehanizama podrške ženama sa iskustvom nasilja u domenu prepoznavanja i klasifikacije RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a, podržati ažuriranje/uvodenje novih oblika nasilja u postojeće baze podataka (RZN posredstvom IKT-a), kako bi se ovaj oblik nasilja sistemski pratio i kako bi na osnovu toga mogle biti kreirane adekvatne usluge i odgovori, dodatno edukovati konsultantkinje koje rade sa ženama koje su imale iskustvo RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a.
8. U nedostatku regulative o prikupljanju podataka koja uključuje specifično RZN učinjeno upotrebom IKT-a, obezbediti **saglasnost između sprecijalizovanih službi za podršku** ženama koje su preživele nasilje u regionu povodom **definicija oblika RZN i načina vođenja internih evidencija**, kako bi se prikupljale istovrsne kategorije podataka i kako bi evidencije bile međusobno uporedive kroz različite dimenzije.
9. Obezbediti **javnost obrađenih podataka** kako bi se povećala vidljivost ovog oblika nasilja i kako bi analiza podataka povratno uticala na unapređivanje oblasti kreiranja politika i prakse intervencija i prevenciju.
10. Podržati istraživanja koja problematizuju pitanje psiholoških posledica RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a, organizovati edukacije za stručnjake iz oblasti psiholoških i pedagoških nauka kako bi unapredili svoja znanja i usluge prema korisnicima a u domenu RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a.
11. Senzibilizacija i edukacija najširih slojeva društva o RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a u cilju opšte prevencije i društvene osude nezakonitih i neželjenih radnji u digitalnom prostoru.

Zaključak

Rodno zasnovano nasilje prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a nije incidentna pojava, naprotiv, ono je veoma prisutno. Sudeći prema bazama podataka saradničkih organizacija u ovom istraživanju, ono je prisutno u makar nekom svom obliku u čak 64% slučajeva, iako je motiv prijave korisnica bio prevashodno neki od tradicionalnih oblika nasilja. Iako se i prema ovom istraživanju, RZN učinjeno upotrebom IKT-a često javlja i u tesnoj je vezi sa tradicionalnim oblicima nasilja, nije zanemarljiv podatak da se u čak 27% slučajeva korisnice centima za podršku javljaju prvenstveno zbog ovog oblika nasilja. Nažalost, to upućuje na njegov potencijal i neophodan oprez koji u tom smislu treba uložiti kako bi se ta progresija obuzdala na vreme. Ovo istraživanje je jedno od retkih ako ne i prvo u regionu koje mapira prisutnost RZN učinjeno upotrebom IKT-a u vaninstitucionalnim sistemima podrške i daje pregled stanja u regionu po tom pitanju. Takođe, identifikuje prisutnost nasilja prema određenoj starosnoj dobi i te pokazatelje bliže određuje kroz relacije između osobe koja je prijavila nasilje i počiniitelja nasilja. Kroz istraživanje je takođe pokazano na kojim se platformama nasilje najčešće odigrava, što nas upozorava na nebezbedna mesta za žene i usmerava ka strateškom iznalaženju odgovora na ovakve izazove.

S druge strane, ovo istraživanje mapiralo je dominantne psihološke posledica koje su nastupile usled RZN koje je učinjeno upotrebom IKT-a. Najčešće emocije i stanja koje su žene navodile nakon preživljenog nasilja analizirane su iz psihološke perspektive, što nam je pružilo značajne odgovore i podlogu za dublje razumevanje ove pojave. Psihološka analiza je ukazala na veoma važnu činjenicu, da nasilje vršeno putem tehnologija izaziva traumu i da čak i zvuk sms ili e poruke može retraumatizirati osobu i naneti joj dodatnu štetu/bol.

Rodno zasnovano nasilje prema ženama učinjeno upotrebom IKT-a zahteva adekvatan i blagovremen sistemski odgovor, jer je društvena šteta koja može nastati njegovim tolerisanjem ili minimiziranjem nesaglediva.

Conclusion

Gender-based violence (GBV) against women committed by the use of ICT is not an incidental phenomenon. On the contrary, it is very present and according to the information gathered through the databases of partnering organizations who took part in this analysis, 64% of available cases for 2019 involve this form of GBV. Beneficiaries contacted safe houses and SOS centers for traditional forms of violence primarily, but GBV committed by the use of ICT often occurs and is closely related to traditional forms of violence, therefore it is not negligible information that in 27% of available cases, users primarily contact SOS centers and safe houses/shelters for this form of violence. Unfortunately, this refers to the potential of this form of violence and the necessary caution that needs to be invested in order to curb this progression on time. This analysis is one of the few, if not the first one in the region that maps the presence of GBV committed by the use of ICT recorded in databases of non-institutional support systems and provides an overview of the situation in the region. It also identifies the presence of violence toward specific age groups of persons who reported the violence and determines these indicators more closely through the relations between the person who reported the violence and the perpetrator of the violence. The analysis also shows on which platforms violence mostly takes place, which warns us of unsafe places for women and directs us towards strategically finding the answers to such challenges.

On the other hand, this analysis mapped the dominant psychological consequences that occurred due to the GBV committed by the use of ICT. The most common emotions and conditions that women reported after experiencing this form of violence were analyzed from a psychological perspective, which provided us with significant answers and a basis for a deeper understanding of this phenomenon. Psychological analysis pointed to a very important fact, that GBV committed by the use of ICT causes trauma and that even the sound of an SMS or e-mail can retraumatize a person and cause additional damage / pain.

Gender-based violence against women committed by the use of ICT requires an adequate, systemic and timely response, because the social damage can be inconceivable if this form of violence is tolerated or minimized.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

364.63-055.2:004.738.5
364.63-055.2:159.994.4

ПАНТЕЛИЋ, Анита, 1985-

Mapiranje rodno zasnovanog nasilja učinjenog upotrebom informaciono komunikacionih tehnologija i psiholoških posledica u vaninstitucionalnim sistemima podrške /

[autorke Anita Pantelić, Andrijana Kocić i Valida Hromadžić]. - Kruševac : Alternativni centar za devojke, 2021

(Kruševac : Copy studio). - 29 str. : graf. prikazi, tabele ; 20 x 20 cm

Podaci o autorkama preuzeti iz kolofona. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-901024-1-9

1. Коцић, Андријана, 1984- [аутор] 2. Хромаџић, Валида, 1979- [аутор]

а) Родно засновано насиље -- Интернет -- 2019

COBISS.SR-ID 38254089

Ova analiza je nastala u okviru projekta *“End Online Violence – Sustain Movement”* koji je *Alternativni centar za devojke* implementirao uz finansijsku podršku *Trag fondacije*

